

Boekbesprekingen

L. WALGRAVE, *Met het oog op herstel. Bakens voor een constructief jeugdsanctierecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2000, 178p.

Op vraag van toenmalig minister van Justitie Stefaan DE CLERCK werkte professor WALGRAVE met zijn onderzoeksequipe in 1997 een voorstel uit voor een jeugdrechtsysteem dat consequent gebaseerd is op herstelrechtelijke principes.¹

In zijn boek getiteld *Met het oog op herstel. Bakens voor een constructief jeugdsanctierecht* presenteert WALGRAVE een (enigszins) aangepaste versie van het hierboven vermelde model. Sinds 1997 werd het voorstel voorgelegd op een studiedag en becommentarieerd in diverse werkgroepen. WALGRAVE neemt dit mee in zijn nieuwe versie. Hij doet in het boek trouwens veel meer dan dat. Het model komt pas aan de orde in het vijfde en laatste hoofdstuk. In de voorafgaande hoofdstukken neemt hij de lezer mee in een zeer leesbare en goed gestructureerde gedachtenlijn die uitloopt op de presentatie van het model, dat fungeert als de kroon op het werk. Naar mijn weten voor het eerst brengt dit boek in het Nederlands een mooi overzicht van het waarom van een nieuw paradigma als 'herstelrecht', de fundamenteen waarop kan gebouwd worden en de vele, vaak moeilijk vragen die bij de uitbouw ervan aan de orde zijn. De auteur kiest daarbij zelf geregeld positie, wat de lezer aanzet tot debat en reflectie. Dit is broodnodig op een moment dat beleidsontwikkelingen nogal snel in een herstelrechtelijk kleed gehuld (of verhuld?) worden.

In het eerste en tweede hoofdstuk legt de auteur de euvels van het traditionele bestraffings- en beschermingsmodel bloot en schuift het herstelrecht naar voor als een te verkiezen derde weg.

Het eerste hoofdstuk start met een theoretische onderbouwing van herstelrecht aan de hand van 'the republican theory of criminal justice' van BRAITHWAITE en PETTIT. De kernidee is dat justitie zich moet toeleggen op en beperken tot het beschermen van het verzekerd territorium of het *dominion* van de burgers. Dit is het geheel van maatschappelijk gewaarborgde rechten en vrijheden waarover elke burger beschikt. Het justitieel overheidsoptreden moet dan prioritair gericht zijn op het herstel van het geschonden *dominion*. Die reactie dient zelf een voorbeeld te zijn van respect voor het *dominion* en dus gepaard gaan met de nodige rechtswaarborgen. Inhoudelijk zal de reactie gericht zijn op herstel.

Maar wat moeten we nu precies onder het begrip 'herstelrecht' verstaan? Daar zijn uiteenlopende opvattingen over, legt WALGRAVE uit. De definitie die hijzelf en BAZEMORE voorstaan is de volgende: '*Restorative justice is every action that is primarily oriented toward doing justice by repairing the harm that has been caused by crime.*'

1. H. GEUDENS, W. SCHELKENS en L. WALGRAVE, *Op zoek naar een herstelgericht jeugdsanctierecht. Een denkoefening*, Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, juli 1997, 42 p + 12 p.

Deze definitie legt een aantal moeilijke, maar essentiële discussiepunten bloot die spelen onder voorstanders van herstelrecht.

Wie kan zich doen gelden als slachtoffer? Is de formele maatschappij ook slachtoffer van criminaliteit en dus partij in de afhandeling ervan? Ja, zegt WALGRAVE. Elk delict betekent niet alleen een aanslag op de belangen van het slachtoffer, maar ook op bepaalde maatschappelijk gevaloriseerde waarden. Het delict overstijgt met andere woorden het conflict tussen dader en slachtoffer. Daarom moeten in de afhandeling ervan steeds drie partijen betrokken worden: dader, slachtoffer en de formele maatschappij. Waarin precies de schade van de formele maatschappij dan bestaat, is niet makkelijk te formuleren. En bij de vraag naar de manier waarop de dader die schade aan de maatschappij kan herstellen, schuift WALGRAVE hoofdzakelijk de gemeenschapsdienst naar voor.

Een tweede heikel punt is of herstel kan via opgelegde sancties. Ook deze vraag beantwoordt hij positief. Om een volwaardig systeem uit te bouwen moeten herstelrechtelijke interventies ook mogelijk zijn wanneer het slachtoffer of de dader weigeren op vrijwillige basis een redelijke overeenkomst te sluiten. Bovendien zijn bepaalde delicten zo ernstig dat een openbare gerechtelijke sanctie noodzakelijk is naast een eventuele regeling ten bate van het slachtoffer. Het opleggen van herstelrechtelijke sancties vraagt dan weer naar het verzekeren van een aantal rechtswaarborgen.

De positie die voorstanders van herstelrecht innemen met betrekking tot de hierboven vermelde vragen, hangt nauw samen met wat zij uiteindelijk voor hebben met de uitbouw van herstelrecht. Grof gesteld zijn er twee tendenzen. Sommigen willen herstelrecht binnen een diversiekader houden. Onder het begrip herstelrecht verstaan ze mogelijkheden om delictafhandelingen aan het traditionele rechtsverloop te onttrekken via vrijwillige buitengerechtelijke afhandeling. Anderen, waaronder WALGRAVE zelf, willen herstelrecht ontwikkelen tot een volwaardig alternatief dat in de plaats komt van zowel het strafrecht als het beschermingsrecht.

‘In de plaats van’, jawel, want zowel het bestraffingsmodel als het heropvoedingsmodel hebben in het verleden aangetoond niet te voldoen.

Wat het strafmodel betreft, haalt WALGRAVE vooreerst de stelling onderuit dat straffen de meest normale reactie zou zijn op criminaliteit. Voor wie stelt dat de kern van de straf ligt in de morele afkeuring van een bepaald gedrag, brengt WALGRAVE aan dat dit ook kan via andere afkeuringswijzen. Ook de straf in zijn instrumentalistisch gebruik ter afschrikking of resocialisatie houdt geen stand. Dit soort doelstellingen kan immers getest worden op zijn effecten en onderzoek toont aan dat deze effecten niet bereikt worden. Tot slot vindt het slachtoffer geen soelaas in een op straf gericht systeem.

Het heropvoedingsmodel heeft het niet veel beter gedaan. De beoogde effecten worden niet bereikt. Sterker nog is het systeem zelfs een zware belemmering voor de heropvoeding of de hulpverlening. Het brengt geen duidelijke normbevestiging en is slordig inzake rechtswaarborgen. Tenslotte krijgt het slachtoffer ook in dit systeem moeilijk erkenning. WALGRAVES scherpe kritiek betekent echter geenszins een houding tegen een heropvoedingsaanpak inzake jeugddelinquentie. Hij benadrukt integendeel het belang ervan, maar voegt daar wel uitdrukkelijk aan toe dat dit moet gebeuren buiten justitie. Hij pleit voor een dub-

bel circuit: een gerechtelijk en een welzijnsgericht, 'met een zekere mate van samenspel tussenbeide'.

De twee vroegere systemen volstaan dus niet en herstelrecht is een derde én te verkiezen weg. Maar is die weg wel zo nieuw? Volgens WALGRAVE is het herstelrecht niet te herleiden tot een variatie op hetzelfde thema. Het heeft een eigen ratio: zijn primordiale gerichtheid op herstel van de aangerichte schade. Leedtoevoeging kan een neveneffect zijn en een positief effect op de dader kan een bijkomend doel zijn. Maar eerst en vooral is het gericht op herstel.

In hoofdstuk drie en vier legt WALGRAVE de mogelijkheden van het herstelrecht op tafel. Deze distilleert hij vooreerst uit de praktijkervaring met herstelrecht. De diverse vormen van slachtofferopvang, verschillende varianten van vrijwillige dader-slachtofferbemiddeling, de *family group conferences* in Nieuw-Zeeland en de gemeenschapsdienst zijn 'oermodellen' voor het in het Westen te ontwikkelen herstelrechtelijk systeem. Ze tonen ons het potentieel van herstelrechtelijk optreden, maar geven ook de moeilijkheden of grenzen aan waarop het herstelrecht stuit. Vervolgens komen de troeven aan bod die naar voor komen uit empirisch onderzoek. De bereidheid tot deelname en de tevredenheid van daders en slachtoffers over herstelrechtelijke interventies, recidivecijfers en de gegevens over de openheid van 'het publiek' voor herstelgerichte interventies zijn hoopgevend.

De totnogtoe beschikbare praktijkervaringen en onderzoeksresultaten geven volgens WALGRAVE aan dat herstelrecht in zijn maximalistische versie een haalbare kaart is. Maar hij blijft genuanceerd. De onderzoeken kennen vaak serieuze methodische problemen. De herstelgerichte praktijken nu zijn beperkt en meestal uitgevoerd in bevoorrechte omstandigheden. Zal de basisfilosofie bewaard blijven bij veralgemening van de praktijk? Er blijft nog veel te doen. WALGRAVE wijst op het belang van verdere methodiekontwikkeling, uitbouw van een coherente visie en voorlichting van publiek en politiek. Het boek biedt daar alvast een inspirerend aanknopingspunt voor.

Katrien LAUWAERT